

Literatura na margini?

V pričujočem razmišljanju naj bi se spraševal, ali obstaja homoseksualna literatura, morda gejevska ali celo homoerotična, in ali je ta literatura na margini? Ali pa bi kar na začetku ovrigel tako zaznamovanje literature in se raje opredelil za literaturo s homoerotično tematiko ali motiviko. To se mi zdi še edino primerno s teoretičnega vidika, saj so že sami izrazi homoseksualen ali gejevski preveč zgodovinsko omejeni. Ker je izraz erotična literatura že tako ali tako v veljavi, se zdi izraz homoerotična kar pravišnji. Da pa bi zaobsegel večje področje, je še ustrežnejši izraz literatura s homoerotičnim motivom. Tako namreč najlažje pridemo do široke palete pojavljanja homoerotike v svetovni literaturi.

Druga odločitev se tiče vrste homoerotike. Tu sem se odločil samo za moško homoerotiko. Prvič zato, ker imam vanjo večji vpogled, in drugič zato, ker se zdi, da je bila ta vselej bolj na udaru. Ženska homoerotika je bila v moškem svetu, kar pač človeška zgodovina je, vselej manj pomembna, razumljena na lahkotnejši način ali pa celo kot moško dražilo. Zato je njen položaj drugačen in zahteva posebno obravnavo.

Tretje je vprašanje margine. To razumem kot rob, odrinjenost, zamolčanost. Zdi se, da je bila homoerotična literatura stvar margine predvsem v določenem zgodovinskem obdobju, in to ob pojavu kapitalizma, s katerim do neke mere ujema tudi izumitev izraza homoseksualnost. Marginalizirana je ostala nekako do vklopitve v kapitalistični trg, to je do pojava izraza gej. Tedaj pa je

vse v zvezi z geji postalo stvar trženja. Literatura je postala potrošno blago in se je v veliki meri skomercializirala – na našem področju pomeni to predvsem vdor pornografskih elementov oziroma opisovanje seksualnih dogodivščin.

Če razmišljamo o represiji na tem področju, se lahko osredotočimo predvsem na cenzuro. Tu bi v grobem delil zunanjo cenzuro, zavestno avtocenzuro in pa seveda nezavedno avtocenzuro. Slednja je najmanj oprijemljiva in tako lahko tudi polje raznih špekulacij. V vsakem primeru pa se zdi, da odkrivamo večino cenzur predvsem v 19. in 20. stoletju. Ali morda le zato, ker nam je to obdobje bolj prezentno, ali pa so razlogi tudi v povečani represiji prav v tem času.

K zunanji cenzuri štejemo predvsem zamolčane tekste, zamolčana dejstva o avtorjih in prirejene prevode (zlasti s spremembo spola). O zamolčevanju se lahko vsakdo najbolj prepriča iz šolskih učbenikov (celo še danes) ter celo iz kakih izbranih ali tako imenovanih zbranih del. Omeniti velja, da so bili Michelangelovi soneti objavljeni šele po njegovi smrti. Huje pa se je godilo Rimbaudu, Verlainu in zlasti Lorci (umrl 1936), čigar homoerotični soneti so dosegli bralstvo šele leta 1981, in to v Franciji. Dosti prej pa so prav francoski prevodi Whitmana nagovorjenega spreminjali v žensko. (Seveda nekateri jeziki, zlasti angleščina, v veliki meri omogočajo spolno nejasnost, ki jo prevajalci lahko s pridom izrabijo.)

Najlepša primera zavestne avtocenzure sta gotovo Proust, ki je Alberta spremenil v Albertino, in pa Forster, ki je dovolil objavo svojega romana Maurice šele po svoji smrti. Podobno je bilo z romanom Umberta Sabe Ernesto.

K nezavedni avtocenzuri mnogi prištevajo opisovanje moških bratstev, recimo pri ameriških romanopiscih (Twain, Steinbeck, Melville, Fitzgerald), drugi kažejo na evidentno izogibanje temi (pri Zolaju recimo) ali pa navajajo pretirano norčevanje iz te teme. V vsakem primeru gre za manj dokazljive stvari, zato jih je tudi težje obdelovati.

Če pogledamo v zgodovino, nam je seveda jasno, da je zlasti krščanstvo močno obsodilo seksualna razmerja med moškimi. Pa vseeno so bila ta razmerja del realnega življenja. Še huje, številni vladarji in dostojanstveniki takih razmerij niti niso skrivali. Zaradi njih niso bili izključeni ali prekleti. Represija je bila skorajda bolj formalna kot dejanska. Šele sredina 19. stoletja oziroma iznajdba izraza homoseksualnost (1869) prinese nove elemente. Ne glede na vprašanje, ali pred tem sploh lahko govorimo o homoseksualnosti, je očitno, da je prav ta medicinski izraz homoseksualce izključil iz družbe, jih postavil na margino, na rob družbe, ki jih ni potrebovala, saj se niso ujemali z interesi kapitala. Na tiste, ki nimajo potomstva, ki ne ustvarjajo družin ter tako ne množijo konzumiranja dobrin industrijske družbe, je treba

pokazati s prstom, jih medicinsko obdelati, morda ozdraviti, jih policijsko nadzorovati, celo zapreti, in jim vnesti občutek krivde. Če prej v homoerotičnih tekstih ni čutili posebnega občutka sramu ali izključenosti, postane zdaj to osrednji moment vsake homoerotične izpovedi. Ni naključje, da je v tem času tudi povsem izginila androginitet, da so poniknili prej tako občudovani kastrati. Homoseksualnost postane skrita in sploh ni samo stvar seksa. Homoseksualec je nekdo drugačen, odklanja normalnost, obstoječe vrednote, obstoječi red sveta, in zato je tudi nevaren. Zlasti v romanu postane to poseben tip junaka, ki je sam, izključen, vse od Balzacovega Vautrina do Genetovih junakov, ki so obenem še tatovi, morilci, zaporniki. Prav v tem času se pojavijo ključni avtorji te sramotne homoseksualnosti: Verlaine, Rimbaud, Wilde, Gide, Proust, Thomas Mann, Forster, Zweig...

Kot rečeno, šele osvoboditev, točneje vključevanje v trg, in pojav izraza gej prineseta neko olajšanje. Obenem pa seveda izpraznitev. Gej ni več nevaren družbi, ni izključen, je prav tako potrošnik, tudi gejevskega blaga, s tem pa izgubi določeno avreolo nasprotnika družbe. A ni bilo potrebno dolgo, da je dobil novo – namreč avreolo mučenika. To je seveda prinesel aids, tako v življenju, še bolj pa v literaturi.

Po tem grobem preseku skozi čas si bomo malce pozorneje ogledali, kako se je homoerotika sploh prikazovala v literaturi.

Stari vek

Verjetno najstarejše pričevanje o moški homoerotični ljubezni najdemo v skoraj 4000 let starem Epu o Gilgamešu. Gilgamešev najboljši prijatelj postane mlad in lep Engidu, s katerim se borita z ramo ob rami. Pomenljiva je že Gilgameševa zavrnitev kraljice Ištar, pravi ljubezenski izliv pa je njegovo žalovanje za umrlim Engidujem.

Engidu, mladi prijatelj,
kje je zdaj tvoja moč,
kje je zdaj tvoj glas?
Kje je moj Engidu?

.....

V cedrov gozd sem se odpravil s teboj,
podnevi in ponoči si bil z menoj.

.....

Gilgameš se dotakne njegovega srca,
a tudi srce ne bije več.

Takrat pokrije svojega prijatelja kakor nevesto.

Sveto pismo Stare zaveze prinaša tisto temeljno izključitev, ki je zaznamovala krščansko represijo, zlasti katoliško.

Če kdo gre k moškemu, kakor se gre k ženi, sta oba storila gnusobo, smrt zaslužita.

(Tretja Mojzesova knjiga, 20, 13)

Pa vendar prinaša obenem odnos med Jonatanom in Davidom, ki je očitno ljubezenski. Potem, ko David premaga Goljata, se na dvoru prvič sreča z Jonatanom, sinom kralja Savla.

Ko je nehal govoriti s Savlom, se je Jonatanova duša združila z Davidovo dušo in Jonatan ga je vzljubil kakor sam sebe./.../ Jonatan je sklenil z Davidom zavezo, ker ga je ljubil kakor sam sebe. Jonatan je slekel plašč, ki ga je imel na sebi, in ga dal Davidu, pa tudi svojo bojno opravo s svojim mečem, lokom in pasom. (Samuel I, 18)

Savel da Davidu za ženo svojo hči Miholo (Ahinoam – kar pomeni “radost mojega brata”), tako da sta David in Jonatan še bolj povezana. Ko Jonatan pade, je David zložil žalostinko, kjer tudi pravi:

Žalujem po tebi, Jonatan,
brat moj.
Ljub si mi bil izredno.
Tvoja ljubezen mi je bila
čudovita,
bolj ko ženska ljubezen.

(Samuel II, 1, 26)

(Pravzaprav tudi druge religije niso kaj dosti izključevale zblížanj med istim spolom. V indijskih svetih knjigah najdemo obred, kjer se verniki poklonijo Šivi s spolnim združenjem. Pri tej daritvi sperme je odnos med dvema moškima razumljen kot nesebičen poklon božanstvu. Celó pri Arabcih najdemo poglede, ki povelíčujejo ljubezen do dečkov (tako pesnik Abu Nuvas ali pa tunizijski mislec Ahmed El-Tifachi). Japonski budistični menihi so imeli za ljubimce svoje paže, ki so jih kasneje nasledili. Da ne omenjamo igralcev, ki so igrali ženske vloge. Samuraji so bili mnenja, da naredi moškega ljubezen do ženske slabotnega, ljubezen do dečka pa možatega in močnega (tako recimo v Ljubezenskih zgodbah pisca Saikaku Ebare 1641–1693). Raczepa med hetero in homo odnosom prav tako niso poznala številna afriška plemena, zlasti na področju Nigerije.)

Najočitnejše pa so bile stvari pri starih Grkih. Zlahka bi lahko rekli, da so bili v življenju biseksualni in samega odnosa med istim spolom sploh niso problematizirali. Bolj so se spraševali o pravih takega odnosa. Ta so bila dokaj jasna in stroga. Par sta lahko tvorila starejši moški, ki je bil možat, aktiven, bradat, in mlajši, ki je bil pasiven, bolj ženski in golobrad. Poznali so še celo vrsto pravil o primernosti odnosov med različnimi družbenimi

sloji itd., ne bi pa mogli reči, da so poznali občutke krivde, skrivanje in podobno zaradi samega odnosa z istim spolom. Ljubezen z dečki je v funkciji vzgoje, odraščanja. Fant je najprej ljubljene, pasiven, potem odraste, se poroči in postane ljubeči, aktiven, si najde svojega dečka. Problematični so le tisti, ki se ne pokorijo temu redu, recimo so v zrelih letih pasivni in podobno.

Že grška mitologija je polna ljubezni do dečkov. Bog bogov Zevs se spremeni v orla, da lahko ugrabi lepega Ganimeda (Homer, *Iliada*). Njegova žena Hera postane ljubosumna, ne zaradi sebe, temveč ker je deček zavzel mesto njune hčerke, in se razjezi nad celim narodom, kar naj bi bil celo povod za trojansko vojno (Vergil, *Eneida* 1, 28). Podobnih ljubezni najdemo v mitologiji veliko, od Apolonove do Hiacinta (Ovid, *Metamorfoze* X), do mita o Orfeju, ki se po Evridikini smrti zaljublja v dečke, prireja obrede, kar je tudi razlog, da ga razjarjene furije pobijejo in razkosajo. Da bi ga maščevali, moške potetovirajo svoje žene (Phanokles I, 28). Po Plutarhu (*Eroticos*, 29) je imel Herakles toliko ljubčkov, da se jih ni dalo prešteti. Kot poroča Plutarh (*Eroticos*, 751), je Ajshil v igri Mirmidoni prvi prikazal moški par v gledališču, Ahila in Patroklesa (podobno poroča Lukian v *Ljubeznih*, 54). Podoben par sta tudi Orest in Pilad (Ajshil v *Oresteji* in Evripid v *Ifigeniji na Tavridi*). Niso pa Grki ljubezni do dečkov samo pripisovali svojim bogovom ali je opisovali pri svojih junakih, temveč so o njej tudi mnogo razmišljali. Da so jo upravičili in da so ji postavili meje. Najdlje pri tem je šel seveda Platon, ki je v svoji *Gostiji* razvil celo teorijo. Zevs se je razsrdil nad dvospolniki, ki so se hoteli meriti z bogovi. Zato jih je razpolovil in odtlej je vsaka polovica iskala svoje dopolnilo, moška polovica je iskala drugo moško polovico, ženska polovica drugo žensko polovico. To naj bi bil razlog za moško in žensko homoerotiko. Za Platona je ljubezen do dečkov celo višja od ljubezni do žensk, saj ni samo mesena, temveč bolj poduhovljena.

Življenjska praksa je imela svoje sledi tudi v grški literaturi. Največ seveda v poeziji, ki je opevala bogove, junake, atlete itd. Anakreon (6. st. p. n. š.) si ni pomišljal, ko je opeval dečkova stegna in celo ud. Pa tudi Pindar, Kalimah ali Teokrit, vse do Avtomedona (1. st. p. n. š.), ki je zašel celo v pornografijo. Ohranjene grške tragedije homoerotična razmerja samo kdaj omenijo, bolj pa so prisotna v komediji, ki karikira vsakdanjo stvarnost. Poglavitni pisec komedij Aristofan si je dal duška v *Ptičih* in pa v *Oblakih* (423 pr. n. š.), ko se norčuje iz vzgojnih prijemov.

Rimljani so grško ljubezen nekoliko preoblikovali, postala je manj duhovna in bolj telesna. Pedagoški moment je zamenjal odnos gospodar-suženj. Najbolj bogat vir o življenju rimskih vladarjev je zgodovinar Sueton, ki poroča o Tiberijevih užitkih ali pa o Neronu, ki je svojega ljubčka Sporusa kastriral, ga oblačil v žensko in se z njim poljubljal v javnosti. Skoraj vsi rimski pesniki

poznajo homoerotične elemente, od Vergila (Bukolika), Horaca (Ode), Tibula (Elegije), Katula (pesmi za Juventiusa) do Juvenala (Satire, X) ali Marciala (Epigrami).

Samo še en srebrnik imaš, Hillus, in ta je bolj obrabljen kot tvoja zadnjica. Ne boš ga dal ne peku ne špeceristu, ampak moškemu z ogromnim udom. Tvoj ubogi trebuh je vselej lačen, medtem ko se tvoja rit baše. (Marcial, Epigrami, II, 51)

Petronijev roman Satirikon je ohranjen le v manjšem delu. Pa vendar je osrednja zgodba tega opisa realnega življenja prav zgodba o ljubezni med Enkolpom, Asciltom in Gitonom.

Če povzamemo, je povsem očitno, da je bila homoerotika del antičnega vsakdana. Iz tega je prišla v mitologijo, zgodovino, literaturo in filozofijo. Opaziti je določene pomisleke, ki pa se tičejo bolj pravil v ljubezni do dečkov, lepega vedenja in meja. Težko bi našli kake občutke sramu, drugačnosti, izločenosti iz družbe, poskuse skrivanja ali dvojnega življenja. Literatura bolj izpričuje lepoto ljubljenega bitja ali slast užitkov, bolečino ob izgubi, težave pri zapeljevanju, nikakor pa ne avtorjevih občutkov sramu, nizkotnosti ali da hlepi po prepovedanem.

Srednji vek

Ali je bil srednji vek temačen ali razuzdan? Zdi se, da je bila njegova podoba dvojna. Res je poznal prave saturnalijske, kot praznik norcev, 11. januarja, dan obrezovanja, ko je bilo vse dovoljeno. Duhovniki so se preoblačili v ženske, parodirali mašo, odvijale so se hetero in homoseksualne orgije, včasih celo v samih cerkvah. Čeprav je praznik leta 635 obsodil koncilij v Toledu, se je slavil vse tja do 17. stoletja. Cerkev se je vse bolj borila proti vsakršnemu seksu, katerega cilj ni bila ploditev. Obsojena je bila vsaka sodomija (analni odnos), tako v hetero kot v homo odnosu. Še huje, obsodi tudi sam užitek, ker je spolnost samo zaradi potomstva in ne sme pomeniti šežitka. Tovrstna represija je postala močnejša zlasti v 12. stoletju, kar je bilo povezano tudi z željo po večji rodnosti. Umrljivost otrok je bila namreč vse do 18. stoletja izredno velika. Narodi z visoko nataliteto (Japonci, Kitajci, Indija, Afrika) niso imeli takih pomislekov. Po drugi strani pa je sama cerkev z večanjem sovraštva do žensk nehote podpirala moško homoseksualnost. Množili so se samostani in prostori, v katerih ni bilo mesta za ženske. Ženska je vse bolj umazana, nečista, v dobi menstruacije, ki je božja kazen, ne sme stopiti v cerkev. Ustvari se mit o devici Mariji, kajti Kristus ni mogel biti spolno spočet. To je bilo kot nalašč za širjenje spolnosti med moškimi, zlasti v zaprtih družbah, torej v vzgojnih zavodih, samostanih in v vojski. Prav zato je sama cerkev močno obsodila homoseksualna dejanja, saj so se širila prav v njenih vrstah.

Zapisov o tem ni veliko, ker je bila cerkev tudi glavni cenzor. Do odkritja tiska so tekste prepisovali menihi, ki so se seveda vsaj pri tem držali cerkvenih navodil. Tako so lahko krožili le tisti teksti, ki so bili zapisani izven samostanov (recimo Villon). Sum na sodomijo je bil velikokrat izrabljen tudi samo kot del boja. Obsojeni so bili celo meniški redovi (recimo templarji), ki so odklanjali vsak odnos z žensko. Istospolnim dejanjem se ni godilo bolje niti pri Luthru niti pri Kalvinu, edino pri Erazmu Rotterdamskem odkrivamo neko dvojnost ali prikrito naklonjenost. Očitno je, da je imela oblast oziroma cerkev dokaj dvojna merila: kar je obsojala med prebivalstvom, je tolerirala pri gospodi. Froissartove Kronike (13. st.) zajemajo njegova številna potovanja po dvorih zahodne Evrope in med veljaki je odkril le enega, ki ne bi vzdrževal zveze s kakim mladeničem. Tudi Dante kaže popustljivost, ko pesnika Guida Guinizellija in trubadurja Arnauta Daniela postavi v vice in ne v pekel. Kako je bilo pravzaprav s tesnim moškim prijateljstvom, ki je družil viteza in oprodo, trubadurja in njegovega spremljevalca, Rolanda in Oliverja v Pesmi o Rolandu? Ženske so postale nedotakljive, saj so bile občudovane le kot device. Viteška ljubezen je le platonska, predmet njihovega oboževanja je nedotakljiv. Sicer pa se moški gibljejo med sabo in zdi se, da ne samo to.

Srednjeveška literatura oziroma kot nam je znana, pozna predvsem aluzije, ki se jih da razlagati različno. Poleg Dantejeve konkretnejše omembe v Božanski komediji in dveh Villonovih balad (iz rokopisa iz Stockholma) je tu seveda tudi Boccaccio in njegov prepovedani Dekameron. Smo že nekako na začetku renesanse, ki se ogleduje v antiki. Tako v drugi noveli prvega dne naletimo na Juda, ki odpotuje v Rim, kjer naleti na pravi razvrat, vse do greha sodomitov. Deseta novela petega dne pa govori o možu, ki se je poročil zaradi okolice. Ker žene ne zadovolji, si ta najde ljubimca. Zaloti ju mož, a ljubimca pogosti in noč preživijo skupaj. Avtor le namiguje, da je mladenič odigral tako moško kot žensko vlogo. Pravo homoerotično liriko pa odkrivamo pri Michelangelu oziroma v njegovih sonetih (25, 32, 42 in 48).

Novi vek

Zaznamuje ga renesansa oziroma njen interes za antiko in s tem tudi za antično (homo)erotiko. Ne samo Michelangelo, tudi Machiavelli in Tasso nista skrivala svojih nagnjenj (sicer na obe strani). Cerkev je še igrala svojo dvojno vlogo, obsojanje navadnih ljudi in toleriranje velikašev, a je bila vse manj napadalna. Kajti slabi zgledi so prihajali od samih kraljev in celo cerkvenih dostojanstvenikov (navadno tujih, zato je bila za Francoze to italijanska pregreha, za Italijane nemška, za Nemce in Špance pa

francoska). Zato ni čudno, da se je literatura (poleg k antični mitologiji ali avtorjem) zatekala prav k njim – junaki so aristokrati ali kralji (Henrik III. pri Ronsardu, Edvard II. pri Marlowu). Ti so lahko tudi kritizirani, kot pri Du Bellayu:

Če hočeš živeti na dvoru, se spomni, Dilliers, da boš vselej trčil ob gospodarjeve ljubljence, in če nisi pristaš, se vsaj delaj, da si, in se privadi kraljevih zabav. (Tožbe, sonet 139)

Ali celo napadani, kot je pesnik Ronsard napadel Henrika III. v sonetih, ki so prišli na dan šele po pesnikovi smrti ("Kralj dan in noč objema, poljublja in liže kožo svojih ljubljencev... Ti pa mu za denar drug za drugim nastavlja svoje riti...")

Temi se niso mogli ogniti niti veliki misleci. Tako se Montaigne v spisu O prijateljstvu obregne ob grško pederastijo in da večjo veljavo pravemu moškemu prijateljstvu, pri tem pa navaja navezanost na svojega prijatelja Etienna. Ko ta umre, se počuti, kot da ga pol manjka. Svojo bolečino izrazi posredno, tako da citira Katulovo žalovanje.

Pravo odkritost pa sta pokazala šele Marlowe in Shakespeare. Marlowe v dramah Pokol v Parizu, Didona, kartažanska kraljica in v kraljevski drami Edvard II. (1593). Ljubezen Edvarda II. do Gavestona je "večja kot Jupitrova do Ganimeda", "ljubkuje ga, poljublja, se mu nasmiha in mu šepeta na uho". Kraljici svetujejo, naj mu pusti njegovo ljubezen, "kajti še največji vladarji so imeli svoje ljubčke: Aleksander je imel rad Efestiona, Herkul je objokoval Hilasa, Ahil je hrepenel za Patroklom. Ne samo kralji, tudi modreci: Rimljan Ciceron je ljubil Oktavija, resni Sokrat je bil nor na Alkibiada..."

Shakespearovi soneti poznajo dolgo zgodbo, čigavi sploh so, komu so namenjeni, kakšen je spol nagovorjenega itd. Na vsak način so mnogi želeli velikega dramatika očistiti (kraljica Elizabeta I. je homoseksualnost trdo kaznovala). Kljub vsem naporom je avtor povsem jasen:

Dva ljubim. Vsak od njiju mi kot duh
prišepetava in srce razdvaja.
Moj angel fant je, lep kot nihče drug,
zli duh je ženska črnega sijaja. (144)

Sploh, sprva v žensko te oblikovala
priroda je, a v vnemi, z delom vneti,
se nehote zmotila in dodala
ti stvar, ki z njo jaz nimam kaj početi.
A če si že ustvarjen bil za žene,
daj slast ljubezni njim, a ljubi mene! (20)

S pojavom tiska je bilo tudi več možnosti uiti cerkveni cenzuri. Zato lahko odkrivamo skrajno realistične opise, kot pri

italijanskem dramatikumu Pietru Aretinu (1492–1556), ki v svojih Pismih blodeče kurbe opisuje njene dogodivščine, tudi z dvema mladeničema, ki občujeta med sabo (v stilu: "ko me je prvi porival, ga je drugi naskočil od zadaj").

Sedemnajsto stoletje nadaljuje prakso dvojne morale. Kakšen je odnos do homoseksualnosti oziroma sodomije, narekuje dvor, torej vladar. V Angliji vlada odkrit ljubitelj fantov Jakob I (za njim podoben Karel I.), v Franciji pa manj odkrit Ludvik XIII., kar se je kazalo v razmerah na dvoru in tudi v družbi. Francoski dvor je bil še bolj nestrpen s prihodom Ludvika XIV. Tu je bila še velikanska umrljivost otrok (pol novorojencev je umrlo), kuga, lakote, vojne, kar je vse narekovalo večjo moralnost. Medtem ko je pesnik Theophile de Viau še ušel kazni, je bil Claude Le Petit leta 1662 živ sežgan. Zagovor ljubezni do istega spola je bil pri pesniku Francoisu Maynardu erotičen (odkrito navajanje Grkov, "vse žene se čudijo mojemu nenaravnemu okusu... na svet so spravile lepe dečke, ki jih ti natepavaš"), podobno pri Saint Pavinu (sebe je imenoval princ Sodome), pri T. de Viauju dramatičen (ker je odkrit, je preganjan, zaprt, dela javno sežgejo), pri Le Petitu tragičen (zaradi pesmi sežgan pri 24 letih). Pri La Fontainu teme sploh ni opaziti, razen morda v basni Dva prijatelja. Zato pa je bolj prisotna v raznih spominih, pismih (Pisma Madame de Sevigne, zlasti Madame de Grignan, 16. 8. 1671, 6. 1. 72, 12. 2. 72, 26. 8. 75) ali biografijah (kraljev in dvorjanov seveda).

Medtem ko smo doslej opažali na eni strani norčevanje in obsojanje, na drugi pa hvalo homoseksualnosti, postane 18. stoletje bolj trezno. Veliki misleci jo omenjajo, a ostajajo nekje na sredi. Zdi se, da se zlasti roman, ki dobi pravi razmah, usmerja k vse večji svobodi, tudi erotični. Pa vendar je ljubezen do istega spola redkost, kolikor ni kar eksces (pri de Sadu ali Nerciatu). Kaznovanje z grmado postane redko, vse do francoske revolucije (1791), ki ukine kazen, kadar gre za polnoletne moške. Tako obravnavanje sprejme tudi Napoleon, z njim pa cela vrsta držav, vse tja do druge polovice 19. stoletja, ko v Nemčiji spet uvedejo smrtno kazen. Pa vendar so pisci pazljivi, saj tvegajo preganjanje, sojenje in zapor vse tja do 20. stoletja. Montesquieu postavlja na isti rang čarovništvo, herezijo in zločin proti naravi (Duh zakonov). Voltaire v svojem Filozofskem slovarju povzema katoliško teorijo, da homoseksualnost ogroža človeško reprodukcijo. Rousseau ima vsaj toliko poguma, da navaja osvajanja, ki jih je bil deležen (Izpovedi), čeprav jih zavrača. V literaturi, kolikor je sploh bilo, najdemo homoerotične elemente bolj na obrobju, recimo pri Casanovi ali še bolj pri de Sadu. Nič kaj bolje ni bilo s predromantiko in začetki romantike. Zanimanje za ljudsko književnost, za naravo in temačnost srednjega veka ni obrodilo kaj dosti erotičnih del. Goethe s svojo raznolikostjo seveda ni mogel zaobiti teme, ki

nas zanima. Zahodno-vzhodni divan (1819) se zgleduje po perzijski poeziji in njeni čutnosti. Tu najdemo tudi lepega točaja, ki pri pesniku vzbudi čisto ljubezen ("Ko svojemu gospodu nalijem pijačo, me v zahvalo poljubi na čelo /.../ In kar je še lepše, je da me imaš rad"). Goetheju se je zdelo primerno, da je v komentarju še omilil situacijo, tako da se je izgovoril na zahteve naših navad. V zadnjem dejanju drugega dela Fausta mnogi opozarjajo na homoseksualnost Mefista (ko nagovarja angele, lepe dečke, ki si jih želi).

Prav 19. stoletje je šele čas številnih del, knjig, literatura postane prav tako tržno blago. In v tej množici del so seveda tudi taka, ki navajajo homoseksualnost. Avtorji so lahko heteroseksualci, ki jo navajajo pazljivo, da ne bi prizadeli cerkev ali oblast. Homoseksualni avtorji lahko svoje težnje povsem zakrijejo, najraje z uvajanjem trdnih moških prijateljstev, ali pa so prisiljeni uporabiti psevdonim oziroma skrivati svoja preveč odkrita dela. Prav za ta čas so značilna številna sodna preganjanja, ki so dokaj podobna lovu na čarovnice. Verjetno ne samo zato dobi homoseksualnost neki tragičen pridih, sled trpljenja, ki se vleče še v 20. stoletje. Sredina stoletja je tudi čas, ko se razvije homoseksualna prostitucija, spet povezana z nevarnostmi, z izsiljevanjem, s kriminalom. Ta navezava postaja za okolico vse tesnejša, tako da se v javnosti ustvarja slika zgolj o takih odnosih, torej temelječih na finančni osnovi (celo Proust podobno analizira Charlusova razmerja). Tudi zato se za homoseksualce vse bolj zanima policija kot roka države. Cerkev je manj pomembna, medicina pa stopi v službo ozdravljanja, za državo seveda. Ta v času industrijskega napredka potrebuje vse več delavnih rok in ust, ki bi potrošile ustvarjeno blago. Redki drugačni se tedaj začno zatekati v Italijo in še bolj v Severno Afriko, kjer lahko prosto občudujejo lepoto arabskih dečkov.

Homoseksualne aktivnosti se iz sfere aristokracije (Stendhal, Wilde) pomikajo med meščanstvo (Zola) ali med ljudstvo (Whitman, Kavafis) ter celo v sfere umetnikov (Huysmans). Kot novi prostori se v veliki meri pojavijo internati. Težišče se prevesi v roman, ki pa zagotovo ne pozna take prostodušnosti kot Petronij. Prav proza omogoča bolj opisovanje družbenih elementov kot pa izpovedovanje lastnih nagnjenj. Stendhal postavi v svoj roman Lucien Leuwen homoseksualno osebo (Milord Link), a je le nakazana, kaj več izvemo šele iz avtorjevih opomb. Balzac že v delu Louis Lambert opisuje ženskost svojega sošolca, v Človeški komediji pa z Vautrinom ustvari pravega homoseksualnega junaka. V Očetu Goriotu osvaja Rastignaca, in to celo z denarjem. V Izgubljenih iluzijah pa ga na Rastignaca spomni Lucien de Rubempre (ki hoče narediti samomor), katerega streže na vse načine. Dokler v Blišču in bedi kurtizan (1838) eksplicitno ne pove, da je Vautrin (sicer kriminallec) teta, še točneje "tretji spol". Flaubert

je zelo diskreten in šele iz njegovih pisem lahko razberemo, kaj stoji za opisi v romanu *Salambo* (kako so Barbari tvorili pare, se skupaj bojevali, spali in "si padli v objem ter v poljubu umrli"). Za Dostojevskega je že Freud razvijal biseksualnost, čeprav lahko na kaj takega naletimo le v *Bratih Karamazovih*, ko se Mitja izpove Aljoši (Ali je v Sodomi lepota? Verjemi, lepota... obstaja le v grehu in pogubi... Če o tem toliko govorim, pomeni, da me to muči.). Morda ni nenavadno, da romantična poezija, razen drobcev pri Byronu, tako rekoč ne pozna nobene omembe. Zato pa je prišel svež val iz Amerike, Walt Whitman in Herman Melville. Whitman prinaša močne moške, prave gozdarje, brate, ki se ljubijo v znoju, Melville pa v svojem romanu *Billy Budd* uvaja lik mornarja, ki se je kasneje še večkrat pojavil kot homoerotični lik (Cocteau, Genet). Kot da so se proti koncu stoletja vsi predali čutom. Avtorjev, ki nakazujejo ali celo izpovedujejo homoseksualnost, je vse več. Verlaine ob krhkih aluzijah napiše tudi zbirko *Hombres*, ki že meji na homoseksualno pornografijo. Njegov ljubček Rimbaud ga v Obdobju v peklu spremeni v žensko figuro (bolje rečeno, ga ogovarja z ženskim spolom, kar ni slučaj med ljubitelji istega spola). Lautreamont opeva hermafrodita, grški pesnik Kavafis lepe dečke, ki jih srečuje na ulici. Oscar Wilde se v *Sliki Doriana Graya* povsem posveča lepoti deške mladosti, v domnevno njegovem delu *Teleny* pa da prosto pot svojim strastem ter že meji na pornografijo. Da ne omenjamo še številnih manj pomembnih avtorjev.

Pa vendar so bili le izjema tisti, ki niso le opisovali nagnjenj nekoga drugega. Šele 20. stoletje prinese pisce, ki so tudi izpovedovali lastno drugačnost. Toda izredno diskretno. Zdi se, da je prav ta zastrtost avtorje še bolj inspirirala. Homoseksualna ljubezen je pravzaprav nemogoča. Proust Alberta spremeni v Albertino, odnosi med Narcisom in Zlatoustom pri Hesseju so sramežljivi, odkrita Aschenbachova zaljubljenost v Tadzia v Mannovi *Smrti v Benetkah* je nemogoča. Musil je v *Zablodah* gojenca Torlessa zadržan, podobno D. H. Lawrence v *Belem pavu*. Podobno je s pesniki. Max Jacob, Fernando Pessoa, Wilfred Owen, Hart Crane so vsi nekako nedolžni. Edino Andre Gide je očitno imel toliko poguma, da se je postavil proti in trdil, da ljubezen do istega spola ni proti naravi, temveč proti navadi. "V naših navadah vse vnaprej določa en spol za drugega, vse uči heteroseksualnost, vse vabi vanjo: gledališča, knjige, časopisi" (*Corydon*, 1924). Drugi teksti pa so ugledali luč šele dosti kasneje, navadno po avtorjevi želji (Forsterjev Maurice, Sabin Ernesto, Lorcovi *Soneti* temne ljubezni ali Maumort Martina du Garda).

Prava sprostitve pa je prišla šele po letu 1950. Morda že 1947, ko prejme Gide Nobelovo nagrado. Homoseksualnost je vse manj obsojana, sčasoma v vse več državah ni več kaznivo dejanje, dokler tudi uradno ni več bolezen. Ostaja le še greh, za cerkev. Tudi sami homoseksualci oziroma odslej geji se aktivirajo in borijo za svoje

pravice, do devetdesetih, ko postavljajo zahteve po popolni enakopravnosti z drugimi državljani. Cela vrsta piscev ne skriva več svoje drugačnosti in to prav nič ne zbija njihove cene. Jean Genet, Luis Cernuda, Christopher Isherwood, Sandro Penna, Roger Peyrefitte, Jerzy Andrzejewski, Tennessee Williams, William Burroughs, Pasolini, James Baldwin, Mishima, Allen Ginsberg, Gerard Reve, John Ashbery, David Leavitt, Dennis Cooper, Tondelli, Herve Guibert in cela vrsta drugih. Obenem je tu še kup literature, ki je lahkotnejše narave ali pa meji na pornografijo. Tudi homoerotičnost je namreč postala povsem običajno tržno blago.

Pa vendar je s pojavom aidsa kratkotrajna "mogoča ljubezen" dobila zopet temačnejše primesi ter morda tudi zato dala nov zagon kvalitetnejši gejevski literaturi.

Slovenski delež v tej zgodovini ni tako zanemarljiv. Poleg navajanj, zlasti v prozi, opisovanj dogajanj v internatih, vojski, samostanih, smo kar kmalu dobili tipičen roman o "nemogoči ljubezni". To so seveda Dečki Franceta Novšaka (1938). Tudi "problematičen pisec" je bil kar hitro "javni problem" – Ivan Mrak. Ne samo, da je delal škandale, napisal je kar nekaj dram, ki izpričujejo homoerotiko. V poezijo je tema stopila kasneje, dokler ni prešla celo na rob pornografije (Knabino). Zdi se, da homoseksualnost ni več problematična pri opisovanju, večje zadrege pa so še pri izpovedovanju.

LITERATURA

Andere Lieben, Homosexualität in der deutschen Literatur (1988), Suhrkamp, Frankfurt.

BOSWELL, JOHN (1980): **Christianity, Social Tolerance and Homosexuality**, University of Chicago Press, Chicago.

Discontents, New Queer Writers (1992), Amethyst Press, New York.

DOVER, K. J. (1978): **Greek Homosexuality**, Harvard University Press.

Drobci stekla v ustih, antologija poezije dvajsetega stoletja s homoerotično motiviko (1989), Aleph, Ljubljana.

LARIVIERE, M. (1984): **Les Amours Masculines, Anthologie de l'homosexualité dans la littérature**, Lieu Commun, Paris.

Matrosen sind der Liebe Schwingen, Homosexuelle Poesie von der Antike bis zur Gegenwart (1994), Insel Verlag, Frankfurt.

Modra svetloba, homoerotična ljubezen v slovenski literaturi (1990), Škuc, Ljubljana.

MOSS, K. (ur.) (1997): **Out Of The Blue, Russia's Hidden Gay Literature**, Gay Sunshine Press, San Francisco.

Not Love Alone, A Modern Gay Anthology (1985), GMP, London.